

8.4. Організація робочих місць та їх планування

Основою вдосконалення наукової організації праці в сільськогосподарських підприємствах становить раціоналізація виробничих процесів, елементом яких є трудовий процес. Під **трудоим процесом** розуміють частину виробничого процесу, що відрізняється технологією і організацією виробництва, виконується одним або кількома виконавцями на постійному робочому місці з використанням незмінних предметів і знарядь праці.

Основою трудових процесів становлять робочі місця і робочі зони. Під робочим місцем в сільськогосподарському підприємстві розуміють зону дії робітника просторово обмежену вузькими рамками в якій зосереджені засоби виробництва, необхідні для виконання певної роботи, за допомогою яких виконавець здійснює робочі дії (трудоий процес). Організація робочого місця передбачає комплектування його усіма потрібними матеріально-технічними ресурсами, розміщення їх в певному порядку, раціональне планування робочого місця і додержання умов техніки безпеки і охорони праці.

Робоча зона в рослинництві - це певна ділянка поля, по якому рухається агрегат з певними робочими місцями виконавців (кабіна трактора, комбайна, місця на посівному чи іншому причіпному агрегаті) чи самі робітники, які діють на предмети праці за допомогою механічних чи ручних засобів. У **тваринництві робочим місцем** є зона приміщення, де розміщено тварин і обладнання, за допомогою якого здійснюється робочий процес виконавця.

Розмір робочої зони встановлюють з урахуванням високопродуктивного використання сучасних сільськогосподарських машин і знарядь, можливості застосування передових технологій і раціональних способів організації праці й виробництва, чисельності працівників, кількості техніки, прийнятих схем виконання робіт тощо.

В сільськогосподарському виробництві робочі місця характеризуються **певними особливостями**, а саме: переважання тимчасових робочих місць, існуючих лише в період певного виконання робіт (підготовка ґрунту, посів, догляд за посівами, збирання врожаю тощо). Після кожного технологічного циклу ці робочі місця змінюють свій характер, а залишається попередньо лише зона (інколи змінюється і вона), на якій створюються нові робочі місця для виконання наступних циклів робіт; відсутність чітких меж між окремими робочими місцями, що проявляється при груповому виконанні різних робіт на одному полі в умовах поглибленого поділу праці; збирання продукції, її сортування, пакування і т.д.; просте поєднання одних робочих місць з іншими, особливо при здійсненні робіт потоковим способом.

В залежності від виду трудових процесів усі робочі місця в сільськогосподарському виробництві поділяються на постійні й тимчасові.

Постійні робочі місця не змінюють свого розташування у просторі, властиві вони тваринницьким галузям, ремонтним майстерням, підсобним підприємствам. Такі робочі місця можна поділити на стаціонарні, коли виконавці здійснюють трудові дії в обмеженому просторі (токарі, оператори кормоцехів тощо) і умовно-стаціонарні, які характеризуються просторовою протяжністю (в основному тваринницькі приміщення).

Тимчасові робочі місця характеризуються переміщенням виконавців і засобів виробництва, а інколи і предметів праці (рослинницькі галузі, транспортні роботи, відгінне вівчарство тощо). Усі вони мають мобільний характер і за способом пересування поділяються на місця з періодичним пересуванням (скирдування соломи, перебирання насінневої картоплі, доочищення буряків тощо) і місця з безперервним пересуванням (механізовані польові та транспортні роботи).

Залежно від рівня механізації праці робочі місця поділяються на:

місця ручної роботи - виконавці здійснюють операції за допомогою ручних засобів праці (пропалочні роботи, збирання продукції, догляд за тваринами);

механізовані робочі місця - виконавці діють на предмети праці за допомогою робочих органів машин і механізмів, якими вони керують:

автоматизовані робочі місця - механізми і автомати виконують технологічні операції за заданими параметрами, а виконавці керують ними за допомогою дистанційних пультів (тваринницькі комплекси, переробка продукції).

В залежності від кількості виконавців робочі місця поділяються на індивідуальні (обслуговуються одним робітником) та колективні (призначені для групових виконавців).

Робочі місця класифікують за параметрами що наведені у табл. 8.1.

Таблиця 8.1 Класифікація типів робочих місць

Класифікаційні групи	Типи робочих місць
За типом виробництва	Одиничне (універсальне) Серійне (спеціалізоване) Масове (спеціальне)
За числом виконавців	Індивідуальне Колективне(бригадне)
За рівнем механізації та автоматизації	Ручне Механізоване Напівмеханізоване Автоматизоване
За місцем розташування	У приміщенні На відкритій місцевості
За кількістю змін	Однозмінне Багатозмінне
За часом функціонування	Постійне Тимчасове
За видом операцій	Основне Допоміжне
За ступенем спеціалізації	Універсальне Спеціалізоване Спеціальне
За ступенем рухомості	Рухоме Стаціонарне

Загальними вимогами до будь-якого робочого місця в сільському господарстві можна вважати:

- суворе дотримання встановленої технології; забезпечення можливого скорочення ручних операцій і заміни їх виконання машинами і механізмами;
- створення на робочому місці умов, які дозволяють виконавцеві прийняти зручну позу і застосовувати кращі методи і прийоми праці;
- приладження інвентарю, інструменту, механізмів керування у відповідності з антропометричними даними виконавця;
- забезпечення безперервного надходження предметів праці (насіння, добрив, кормів тощо);
- створення необхідних санітарно-гігієнічних умов праці та комфортності робочого місця.

Таблиця 8.2

Форми обслуговування робочих місць за типами виробництва

Форма обслуговування	Тип виробництва
За задалегідь розробленим стандарт-планом (примусова система)	Масове і велико серійне (для умов сталого виробничого процесу)
Планово-попереджувальне згідно з календарним планом-графіком.	Серійне виробництво (при регулярному повторенні випуску виробів протягом місяця).
Чергове обслуговування за викликами з робочих місць зі збереженням планово-попереджувального обслуговування.	Одиничне і дрібносерійне виробництво (при малому і нерегулярному повторенні випуску виробів)

У сучасних умовах господарювання дедалі більшого значення набуває проблема поліпшення умов праці не за рахунок компенсаційних виплат, а шляхом впровадження нової техніки, технології, оздоровлення виробничого середовища, врахування вимог естетики, безпеки і привабливості праці.

Умови праці — це сукупність взаємопов'язаних виробничих, санітарно-гігієнічних, психофізіологічних, естетичних і соціальних чинників конкретної праці, які визначають стан виробничого середовища та впливають на здоров'я і працездатність людини.

Працездатність визначається здатністю людини виконувати певну роботу протягом

заданого часу і залежить від чинників як суб'єктивного (настрій, ставлення до праці), так і об'єктивного (стать, вік, стан здоров'я, рівень кваліфікації, умови, за яких відбувається праця тощо) характеру.

До основних чинників виробничого середовища, що впливають на працездатність людини в процесі виробництва, належать:

фізичне зусилля (переміщення, утримування вантажів, натиснення на предмет праці або важіль управління протягом певного часу), яке може бути: незначним, середнім, сильним і дуже сильним;

нервово напруження (складність розрахунків, управління механізмом, апаратом, приладдям; жорсткі вимоги до якості, точності виконання; небезпека для життя і здоров'я) буває: незначне, середнє, підвищене;

робоче положення (тіла людини і його органів відносно засобів виробництва) — обмежене, незручне, незручно-стиснене і дуже незручне;

монотонність роботи — незначна, середня, підвищена;

температура, вологість, теплове випромінювання в робочій зоні (рівні впливу незначні, підвищені або знижені, середні, високі, дуже високі);

забруднення повітря (ступінь незначний, середній, підвищений, сильний, дуже сильний);

виробничий шум (частота, сила — помірна, підвищена і сильна);

вібрація, обертання, поштовхи (підвищені, сильні, дуже сильні);

освітленість у робочій зоні (нормальна, недостатня або осліплююча).

Чинники виробничого середовища мають психологічні та фізіологічні межі.

Психологічна межа характеризується певними нормами, перевищення яких викликає у працюючих дискомфорт.

Фізіологічна межа характеризується такими нормативами, перевищення яких потребує припинення роботи.

Важливим у поліпшенні організації праці є встановлення найдоцільніших режимів праці та відпочинку.

Кількість регламентованих перерв на відпочинок визначається залежно від ступеня і характеру стомлення. Перерви на відпочинок встановлюються в періоди, які трохи випереджають зниження працездатності, для того щоб запобігти різкому розвитку стомлення.

Добовий режим праці та відпочинку включає кількість змін на добу, час відновлення працездатності між змінами.

Тижневий режим праці та відпочинку передбачає різні графіки роботи, кількість вихідних днів на тиждень, роботу у вихідні та святкові дні. Графіки роботи передбачають порядок чергування змін.

Місячний режим праці та відпочинку визначає кількість робочих та неробочих днів у даному місяці, кількість працівників, які йдуть у відпустку, тривалість основних та додаткових відпусток. Режим праці та відпочинку регулюється Кодексом законів про працю України.

Щоб оцінити техніко-організаційний рівень робочих місць, використовують такі показники:

- для робочих місць з обладнанням: продуктивність обладнання що застосовується; відповідність його вимогам щодо якості продукції; використання технічних особливостей обладнання; прогресивність технологічного процесу, що застосовується; технологічна оснащеність робочого місця;

- для робочих місць без обладнання: виправданість використання ручної праці; технічний рівень і якість інструменту, що використовується; забезпеченість виконавців інструментом (комплектність, технічний стан, наявність необхідного резерву);

- організаційний рівень робочого місця: раціональність планування; організаційна оснащеність, кількість і трудомісткість постійно закріплених робіт, змінність та ін.;

- умови праці та техніка безпеки: відповідність санітарно-гігієнічних умов нормативним вимогам; дотримання норм безпеки праці; забезпечення спецодягом та взуттям відповідно до встановлених стандартів.

Важливу роль у поліпшенні умов праці робітників сільськогосподарських підприємств відіграє раціональне оснащення робочого місця основним та додатковим обладнанням. До основного обладнання належать ті основні засоби, за допомогою яких здійснюється зміна предмету праці (тягові та причіпні машини, самохідні агрегати, транспортні засоби, технічне обладнання тваринницьких ферм, кормоцехів, майстерень тощо). Додаткове обладнання - це різні пристрої, які дозволяють полегшити виконання технологічних операцій (встановлення на тракторах та автомобілях навантажувачів; пристрої, що дозволяють збирати полегли культури;

зерновловлювачі на комбайнах; місця на агрегатах для розміщення виконавців робіт; підігріта вода на робочих місцях доярок; розпилувачі для підмивання вимені корів і т.д.).

Раціональне оснащення робочого місця включає дві підсистеми - це технологічне та організаційне оснащення.

До технологічного оснащення належать: фізичні затискні пристрої, що дозволяють зручно закріпити предмети праці, похилі площини й підйомні блоки, які полегшують пересування вантажів (мішки, корзини, ящики і т.д.).

Організаційне оснащення охоплює: обладнання робочих місць виробничими меблями (шафи, полки, тумбочки), підставки, перегородки, пристосування для зберігання інструменту, інвентарю та тари, засоби для прибирання робочих місць, засоби сигналізації, телефон, радіо, пристрої за допомогою яких можна контролювати технологічний процес.

Оснащення робочого місця тісно пов'язане з його плануванням, а саме, з найбільш раціональним просторовим розміщенням матеріальних елементів виробництва (техніки, машин, механізмів, предметів праці, виконавців технологічного й організаційного оснащення). Його метою є створення зручності й безпечності умов для праці, ефективно використовувати виробничу площу, скоротити чи усунути зайві пересування, робочі дії та рухи, що дає можливість значно зекономити робочий час та підвищити продуктивність праці.

Залежно від типу та характеру робочих місць, ступеня оснащення їх машинами і механізмами виникають різні вимоги до їх обслуговування. **Порядок обслуговування робочого місця визначається** послідовністю пересування засобів і предметів праці, виконання операцій та їх елементів з точно фіксованими інтервалами часу і маршрутами руху виконавців у процесі роботи, що забезпечує тісну координацію між ними і безперервність процесу праці.

Забезпечення безперервності роботи технічних засобів і виконавців отримало назву виробничого обслуговування робочих місць, яке може бути централізованим, децентралізованим і змішаним.

Централізоване обслуговування означає створення спеціалізованих служб і підрозділів, які здійснюють профілактичне обслуговування, регулювання машин та механізмів, усунення несправностей у процесі роботи безпосередньо на робочих місцях або в механічних майстернях згідно з договорами цих підрозділів з основними робітниками.

Децентралізоване обслуговування робочих місць передбачає виконання робіт з технічного обслуговування, регулювання та профілактичного ремонту машин і обладнання, основними виробничими робітниками.

Змішане обслуговування робочих місць поєднує використання спеціалізованих підрозділів та виконавців основних робіт. Суть його полягає в тому, що окремі види робіт (особливо ремонтні) виконуються залученими працівниками з їх засобами за участю основних виконавців робіт, а дрібні ремонтні роботи і регулювання причіпних машин виконують самі робітники в технологічні перерви.

Система організації обслуговування робочих місць за своєю формою може бути: чергова, планово-попереджувальна та стандартна.

Чергова застосовується при змішаному обслуговуванні робочих місць, заснована на виклику до польових агрегатів відповідних фахівців із ремонтними засобами для усунення несправностей, регулювання окремих вузлів машин і механізмів.

Планово-попереджувальна система характерна для постійних виробництв, вона ґрунтується на обслуговуванні механізмів на робочих місцях за раніше складеними планами-графіками і виконується спеціалізованими, підрозділами в межах підприємства.

Стандартна система заснована на визначених нормативних термінах роботи окремих вузлів та агрегатів машин, обладнання та їх заміни не тоді, коли вони вийдуть з ладу, а коли відпрацюють певний норматив відповідно з розробленим стандартом-планом.

Отже, наукова організація робочих місць та їх планування враховуючи науково-обґрунтовані методи та прийоми праці, які виключають усі зайві й непродуктивні елементи з трудового процесу, є першочерговим завданням організації та обслуговування робочих місць, без чого неможливо досягти високого економічного результату.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що таке трудові ресурси, дайте їх характеристику.
2. Розкрийте суть процесу відтворення трудових ресурсів.
3. Охарактеризуйте класифікацію трудових ресурсів.
4. Дайте характеристику мотивації трудової діяльності працівників.
5. Наведіть класифікацію методів мотивації.
6. Розкрийте поняття ринку праці, його суб'єктів та об'єктів.
7. Перерахуйте та охарактеризуйте основні елементи ринку праці.
8. Перелічіть основні принципи організації праці та дайте їх характеристику.

9. Які фактори впливають на склад та розміри внутрішньо господарських виробничих формувань.
10. В чому полягає суть організації робочих місць та їх плануванні?
11. Наведіть класифікацію типів робочих місць.
12. Перерахуйте загальні вимоги до будь-якого робочого місця.